

Posudek vedoucího diplomové práce

Výslovnost hlásky *r* v českých projevech cizinců s mateřštinou němčinou a jeho percepční přijatelnost

Gabriela Novotná

ÚČJTK FF UK v Praze, 2016

Mgr. Gabriela Novotná si téma své diplomové práce zvolila z oblasti osvojování si zvukové stránky řeči u jinojazyčných mluvčích češtiny. Ačkoli se problematika osvojování si druhého jazyka obecně těší velkému zájmu badatelů, k výzkumu zvukové stránky češtiny cizinců existují jen dílčí materiálové studie a poznatky vycházejí spíše z pedagogické praxe.

V tomto ohledu je předkládaná diplomová práce velmi aktuální. Mgr. Novotná si vybrala speciální otázku, a to percepční přijatelnost souhlásky *r* u cizinců, jejichž mateřským jazykem je němčina. Jedná se o hláskový jev, který nepochybně může přispívat k tomu, co souhrnně posluchač vnímá jako cizí akcent.

V teoretické části se po vzhledu do problematiky osvojování si zvukové stránky a přehledu faktorů, které na něj mohou mít vliv, autorka podrobně věnuje hlásce *r*, nejprve obecněji, poté v češtině, němčině a ve vzájemném srovnání. Poznatky získané z různých zdrojů dokázala autorka dobře usouvztažnit. Výklad, včetně podrobných artikulačních charakteristik jednotlivých typů *r* a jeho kombinatorických vlastností, je propracovaný a přitom zůstává srozumitelný. Drobný dotaz: Mohla by autorka vysvětlit vztah mezi termíny sonorní, znělý, jedinečný? (Viz formulace „Při artikulaci hlasivky kmitají, *r* je tedy řazeno mezi konsonanty sonorní, které se chovají jako znělé jedinečné.“ (str. 18).)

Do podkapitoly týkající se češtiny zařadila autorka i oddíl týkající se vady *r* u rodilých mluvčích. Některé poznatky z logopedické praxe u rodilých mluvčích a logopedická cvičení lze aplikovat i u mluvčích nerodilých, jak sama autorka ve svém experimentu ověřuje v rámci reedukace mluvčích (podkap. 6.2). Užitečný je přehled zvukových jevů, u nichž mají německy mluvící studenti v češtině největší potíže, neboť zvukové jevy nepůsobí izolovaně a je třeba si být vědom jejich možného spolupůsobení (str. 28). V přehledu by bylo vhodné samostatně vyčlenit souhlásku *h*, která byla patrně zahrnuta pod oddíl znělost (str. 30).

Praktická část se věnuje vlastnímu výzkumu. Jeho jádrem je poslechový test ověřující percepční přijatelnost hlásky *r* v klíčových slovech z projevů pěti německých mluvčích (ženy, stážistky programu Erasmus, nestudující češtinu jako obor). Pro účely experimentu autorka nejprve sestavila čtený text, jehož nahrávky poté pořídila. U dvou z mluvčích byly pořizeny navíc nahrávky dalšího textu, a to po reedukačním cvičení, jež autorka sama vedla. Ze stížů poté autorka sestavila percepční test, který zadala respondentům – studentům oboru čeština jako cizí jazyk (FF UK) a matematika (PedF UK).

Z popisu průběhu experimentu, zejména rozhodovacích procesů, je očividné, že autorka postupovala velmi promyšleně a systematicky, pečlivě zvažovala jednotlivé kroky, pro které si stanovovala podrobná kritéria. Pro sestavení čteného textu a následně percepčního testu vycházela z kombinatorických možností hlásky *r* (pozice + hláskové okolí), přičemž vytvořila tři různé úrovně třídění. Je třeba vyzdvihnout, že se do tvorby textu promítla předpokládaná zvuková realizace (zejména členění na promluvové úseky a přítomnost pauz), tak aby pozice iniciální/mediální/finální měly šanci být realizovány očekávaným způsobem (skutečná realizace byla poté ověřena).

Je zřejmé, že si autorka byla vědoma úskalí, která s sebou experiment tohoto typu nese, a že nabízené možnosti řešení mají svá pro a proti. Pro text např. volila jen slova, která by mluvčí měli alespoň pasivně znát, čímž sice měla k dispozici omezenější slovní zásobu a ne dostatečné pokrytí všech kombinatorických skupin, na druhou stranu měli všichni mluvčí obdobné výchozí podmínky (str. 37). Dále kupř. hledala řešení věcného problému percepčních testů, a to nutného kompromisu mezi snahou otestovat co nejvíce položek a tím, co je pro posluchače ještě únosné, tak aby získaná data nebyla zkreslena např. únavou posluchačů (str. 46 a 48). Na základě propočtů (pozn.: zde autorka použila na odborný styl poněkud vzletné vyjádření „což je poněkud optimistický odhad“, str. 46) vytvořila percepční test o celkovém počtu 94 položek (str. 49), rozdělený do tří bloků, a to dokonce ve dvou variantách pořadí, tak aby snížila riziko vlivu sousedních položek na hodnocení (str. 50–51). Je chvályhodné, že pro eliminaci možné jednotvárnosti testu a odhalení mateřštiny cílových mluvčích zařadila do testu i výplňkové položky mluvčích s jinými mateřskými jazyky. Zpracovávala tak zvukový

materiál od 15 mluvčích, výchozí soubor tvořilo 709 střihů (str. 46). Je třeba ocenit, že autorka, až oborem nefonetička, zvládla bravurně práci s nahrávací technikou a editačními programy (CoolEdit96, Praat).

Před vlastním zadáváním percepčního testu provedla autorka ještě dvě individuální pilotáže, tak aby se ujistila o proveditelnosti testu, srozumitelnosti instrukcí apod. (str. 51). Nermalou energii věnovala také získávání skupin respondentů (viz oddíl 6.3.3). 36 posluchačů dovoluje na získaných datech provádět kromě popisných statistik další statistická šetření (vzhledem k centrální limitní větě se o jistotě dá hovořit u $n > 30$). Zpracování dat a interpretaci výsledků se věnuje další část práce.

Autorka zkoumá pět základních nulových hypotéz (k úvodnímu přehledu na str. 53–54 je přidána ještě další) a k nim alternativní hypotézy, které následně ověřovala. U každé otázky zvažovala, který soubor položek (položky všech německých mluvčích, položky německých mluvčích před reedukací, položky před reedukací a po reedukaci) a která ze statistických metod bude pro příslušný testovaný vzorek a danou otázku nejvhodnější. Viz např. poznámka, že pro analýzu kombinatorických skupin má největší výpovědní hodnotu základní skupina pěti mluvčích A–E (str. 64). Autorka výsledky interpretuje uvážlivě, upozorňuje například na nízkou četnost realizací pro jemné dělení kombinatorických skupin (str. 64), malý vzorek obecně (např. str. 72 a diskuse v kap. 7 Závěr) Je si vědoma možné interakce proměnných – viz diskuse k proměnným pohlaví a obor u posluchačů (str. 62, 72).

V této souvislosti považuji za důležité poznámky týkající se individuální realizace hlásky *r*, byť ta nebyla předmětem výzkumu (str. 72) a diskusi o možnostech rozšíření a prohloubení výzkumu v závěrečné kapitole (str. 74–76). Pro získání většího množství dat, což je zřejmý požadavek, navrhuje autorka vytvoření několika paralelních verzí poslechového testu (zde není myšleno z hlediska pořadí položek), neboť vlastní test již není vhodné prodlužovat. Za přínosný považuji návrh získávat širší zpětnou vazbu od posluchačů, tak aby bylo více zohledněno spolupůsobení různých faktorů.

Dotaz pro obhajobu: V oddílu 6.4.1 b) (str. 58–60), autorka zjišťuje, že rozdíl v hodnocení položek před reedukací a po reedukaci není v jejím vzorku globálně statisticky významný. Uvádí konkrétní příklady slov *čtrnáct*, *z restaurace*, *univerzita*, u nichž byla první realizace hodnocena na základě popisných statistik lépe a zamýšlí se nad možnými příčinami. Mohla by v této souvislosti diplomantka zodpovědět otázku, zda by bylo možné ověřit nejen globálně, ale také pro jednotlivé dvojice slov (totéž slovo před reedukací a po reedukaci), zda jsou rozdíly v jejich hodnocení (ať už jedním, či druhým směrem) statisticky významné a kdy se naopak jedná o rozdíly nepatrné?

Text práce doplňují názorné tabulky a grafy. Zvláště přínosné jsou krabicové grafy, které kromě střední hodnoty ukazují i míru vnitřní variability dat. Čtenář ocení, že autorka průběžně do textu zařazuje i přehledové tabulky, které pomáhají orientovat se v různých typech třídění (např. tab. 6.4 na str. 55). Pozn. U tabulky 6.3.2b (str. 49) by bylo vhodnější odkázat na tabulku 6.1.2a (str. 40) než na tabulku 5.1 (str. 34), u níž jsou zkratky uvedeny vedle v textu.

Je vhodné, že do hlavního textu jsou zařazeny tabulky se zjednodušeným záznamem výsledků statistických testů (ano/ne, srov. např. tab. 6.4.3b, 6.4.3c, str. 67, resp. 70) a že ekvivalentní tabulky obsahující podrobnější číselné údaje jsou až v příloze. Pozn. V příloze 4 by mělo být explicitně uvedeno, že ve 3. sloupci se jedná o hodnocení autorky. Příloha také obsahuje další samostatné texty, které by jinak mohly narušit plynulost a styl hlavní části (např. instrukce posluchačům, podrobný popis průběhu reedukačních cvičení).

Až na některé formulace (příklad viz výše) odpovídá styl vyjadřování odbornému textu, občas se objevují nedostatky v interpunkci, poněkud zvláštní je zápis adjektiva *newyorských* (str. 27), míra překlepů je zcela v normě pro tento typ práce. Celkové grafické zpracování je na vysoké úrovni.

Diplomová práce Mgr. Gabriely Novotné splňuje všechny náležitosti, které jsou kladeny na tuto klasifikační práci. Autorka při přípravě experimentu a zpracovávání výsledků prokázala příkladnou důkladnost, péči a smysl pro vědecké uvažování. Přínosné jsou podle mého názoru kromě vlastních zjištění také nabízející se návaznost a pokračování výzkumu v dané oblasti a dále obecněji ověření metodického postupu, který dovoluje replikaci v podobně zaměřených experimentech. Poznatky a postřehy budou jistě užitečné taktéž pro pedagogickou praxi.

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení *výborně*.

PhDr. Jitka Veroňková, Ph.D.
Fonetický ústav FF UK v Praze